

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ПЕРЕПРАВЛЕННЮ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН

THE CERTAIN OPERATIVE-SEARCH PREVENTION'S ASPECTS OF ILLEGAL TRANSPORTATION OF PERSONS ACROSS THE STATE BORDER

Волошин В.А., старший викладач кафедри спеціальних дисциплін

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Стаття присвячена розгляду та короткому аналізу основних аспектів оперативно-розшукового запобігання незаконному переправленню осіб через державний кордон.

Автор ілюструє визначення оперативно-розшукової профілактики, здійснює огляд відповідної наукової літератури. Демонструє обізнаність у класичних працях в сфері оперативно-розшукової діяльності, а також публікації останніх років.

У статті наголошується, що теорія і практика оперативно-розшукової діяльності виробили систему організаційно-тактичних форм запобігання злочинам. Виокремлено його основні елементи (напрями).

Надано загальний огляд щодо тактичних прийомів профілактичного впливу на причини злочинності взагалі та, зокрема, на злочини, пов'язані з незаконним переправленням осіб через державний кордон. При цьому автор дотримується вимог законодавства щодо державної таємниці, охоплюючи своїм аналізом загальні питання та не розкриваючи деталей оперативно-розшукової тактики, форм і методів оперативно-розшукової діяльності.

Охарактеризовано основні напрями оперативно-розшукового запобігання переправленню осіб через державний кордон. Акцентовано увагу на тому, що в реальних умовах слід застосовувати окремі тактичні прийоми запобігання кримінальним правопорушенням не відокремлено, а в сукупності, використовуючи їхні різні комбінації. Наприклад, комбіновані прийоми виявлення й усунення умов і обставин, які сприяють вчиненню кримінального правопорушення, необхідно застосовувати з урахуванням можливостей не тільки сил і засобів оперативно-розшукових підрозділів Держприкордонслужби, але й інших спеціальних служб та правоохоронних органів, можливостей засобів донесення інформації, громадських організацій.

Що стосується можливостей сучасних засобів донесення інформації, то тут можна використовувати як класичні ЗМІ (роль яких у сучасному світі, особливо серед молоді, незмінно падає), так і соціальних мереж, у тому числі замовлення соціальної реклами в телеграм-каналах, у інстаграм-блогерів тощо.

Приділено увагу окремим заходам, які плануються під час оперативної розробки осіб і угруповань, які займаються незаконним переправленням осіб через державний кордон. Наголошено на складнощах, які виникають під час цієї роботи, а також під час документування протиправної діяльності переправників.

Зроблено відповідні висновки.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, оперативна профілактика, незаконне переправлення осіб через державний кордон, Держприкордонслужба.

The article is devoted to the review and brief analysis of the main aspects of operative-search prevention of illegal transportation of persons across the state border.

The author illustrates the definition of operative-search prevention, carries out a review of the relevant scientific literature. Demonstrates knowledge of classic works in the field of operative-search activity, as well as publications of recent years.

The article emphasizes that the theory and practice of operative-search activity have developed a system of organizational and tactical forms of crime prevention. Its main elements (directions) are highlighted.

A general overview of tactical methods of preventive influence on the causes of crime in general and, in particular, on crimes related to the illegal transportation of persons across the state border is given. At the same time, the author complies with the requirements of the legislation on state secrets, covering general issues with his analysis and not disclosing the details of operative-search tactics, forms and methods of operative-search activity.

The main directions of operative-search prevention of the transfer of persons across the state border are characterized. Emphasis is placed on the fact that in real conditions, individual tactical methods of preventing criminal offenses should be used not separately, but in combination, using their various combinations. For example, combined methods of identifying and eliminating conditions and circumstances that contribute to the commission of a criminal offense must be applied taking into account the capabilities and resources of the operative-search units of the State Border Guard Service of Ukraine and other special services and law enforcement agencies, the capabilities of the means of information delivery, public organizations.

As for the possibilities of modern means of conveying information, it is possible to use both classical mass media (the role of which in the modern world, especially among young people, is steadily declining) and social networks, including ordering social advertising in Telegram channels and Instagram bloggers etc.

Attention is paid to individual measures that are planned during the operational development of persons and groups engaged in illegal transportation of persons across the state border. The difficulties that arise during this work, as well as when documenting the illegal activities of shippers, are emphasized.

Appropriate conclusions have been drawn.

Key words: operative-search activity, operative prevention, illegal transportation of persons across the state border, State Border Guard Service of Ukraine.

Запобігання кримінальним правопорушенням взагалі та злочинам зокрема (яке доволі часто в науковій літературі некоректно називають попередженням кримінального правопорушення / злочину) у широкому розумінні цього слова полягає у здійсненні комплексу різноманітних заходів, які спрямовані на недопущення вчинення кримінальних правопорушень, які перебувають у стадії готування, шляхом створення таких умов, які усувають причини їхнього вчинення, гарантують своєчасне реагування з боку уповноважених державних органів, а в дея-

ких випадках – суспільних інституцій, на факти поведінки особи, яка може призвести до вчинення кримінальних правопорушень [4, с. 205].

Питання запобігання злочинам, а так само вдосконалення оперативно-розшукової діяльності в царині боротьби з окремими проявами транскордонної злочинності в різні роки найшли своє відображення у працях О. М. Бандурки, С. А. Басалика, Б. І. Бараненка, Е. О. Дідоренка, О. М. Джужи, Ю. В. Ковальчука, Я. Ю. Кондратьєва, П. П. Михайленка, О. В. Негодченка та інших учених.

Реалізація комплексних заходів оперативно-профілактичного впливу на організовані форми протиправної діяльності, представники яких займаються переправленням осіб через державний кордон, пов'язана з практичним застосуванням працівниками оперативно-розшукових підрозділів, у тому числі у взаємодії з іншими оперативними і неоперативними службами та підрозділами, різноманітних засобів, прийомів, способів та форм, методів і методик їх безпосередньої діяльності. Цей зв'язок створюють такі чинники, як спільність у різних підрозділів, що виконують оперативно-розшукові функції, спеціальних засобів і методів боротьби зі злочинністю та оперативно-тактичних прийомів щодо запобігання кримінальним правопорушенням. Сукупність цих елементів в цілому і визначає організацію і тактику цього впливу.

Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності виробили систему організаційно-тактичних форм запобігання злочинам, у відповідності з якою основними елементами (напрямами) оперативно-розшукового запобігання є:

- виявлення і усунення самого фундаменту вчинення кримінальних правопорушень, тобто тих умов, які спонукають особу до такої протиправної діяльності (загальна профілактика);

- виявлення конкретних осіб або окреслення певного кола осіб, що, на погляд суб'єкта профілактичної діяльності, можуть бути схильними до вчинення кримінальних правопорушень; після цього такі особи попадають у категорію об'єктів профілактичного впливу (індивідуальна профілактика);

- виявлення та недопущення кримінальних правопорушень на стадії виявлення умислу, їхнього припинення на стадіях готування до кримінального правопорушення або ж замаху на кримінальне правопорушення.

Що стосується змісту тактичних прийомів профілактичного впливу на причини злочинності, умови, які їй сприяють, конкретних осіб, то такий вплив слід, у першу чергу, пов'язати з відповідною організацією агентурних (агентурно-оперативних), інформаційних (інформаційно-пошукових) і оперативно-технічних заходів у даній сфері.

Забезпечення та реалізація основних напрямів оперативно-розшукового запобігання переправленню осіб через державний кордон відбувається шляхом:

- використання сил і засобів ОРД (у тому числі негласного апарату), під час реалізації заходів профілактики, які здійснюються оперативно-розшуковими підрозділами Держприкордонслужби з метою виявлення та усунення обставин, які сприяють цьому виду правопорушень;

- використання вищенаведеного організаційного інструментарію щодо осіб, характер діяльності та прояви протиправної поведінки яких дає підстави очікувати від них вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним переправленням осіб через державний кордон;

- планування та подальшої безпосередньої реалізації оперативно-розшукових, режимних, адміністративних та інших необхідних заходів, спрямованих на недопущення та припинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із переправленням осіб через державний кордон, на стадії виявлення умислу та стадії готування до вчинення кримінального правопорушення, а в разі такої необхідності (скоріше, як виключення із загального правила) і на стадії незакінченого замаху.

Беручи до уваги наведене, слід мати на увазі, що в реальних умовах слід застосовувати окремі тактичні прийоми запобігання кримінальним правопорушенням не відокремлено, а в сукупності, використовуючи їхні різні комбінації. Наприклад, комбіновані прийоми виявлення й усунення умов і обставин, які сприяють вчиненню кримінального правопорушення, необхідно застосовувати з урахуванням можливостей не тільки сил і засобів оперативно-розшукових підрозділів Держприкордонслужби,

але й інших спеціальних служб та правоохоронних органів, можливостей засобів донесення інформації, громадських організацій.

Що стосується можливостей сучасних засобів донесення інформації, то тут можна використовувати як класичні ЗМІ (роль яких у сучасному світі, особливо серед молоді, незмінно падає), так і соціальних мереж, у тому числі замовлення соціальної реклами в телеграм-каналах, у інстаграм-блогерів тощо.

Описаний підхід припускає можливість застосування оперативними працівниками всього арсеналу можливостей, які існують у розпорядженні оперативно-розшукового підрозділу.

Наприклад, виявлення причин і умов вчинення злочинів може бути досягнуто шляхом вивчення та аналізу оперативними працівниками, котрі займаються боротьбою з транскордонною злочинністю, стану злочинності по цій лінії, а також взагалі на ділянці оперативного критичного; за можливості – вивчення матеріалів оперативно-розшукових справ, матеріалів кримінальних проваджень відносно осіб, які займаються незаконним переправленням осіб через державний кордон, даних адміністративної практики, вироків та інших рішень судів; повідомлень службових осіб, представників громадськості, а також заяв громадян, публікацій в засобах масової інформації та повідомлень у соціальних мережах; шляхом проведення перевіркової роботи взагалі [1, с. 418–420] та розвідувальних опитувань зокрема, застосуванням прийомів оперативного пошуку, залученням негласного апарату.

Завданням конфідентів у таких випадках повинно стати:

- 1) виявлення потенційних об'єктів переправлення;
- 2) проведення з цими особами роз'яснювальної роботи.

Для отримання необхідної інформації необхідно використовувати, у першу чергу, традиційні можливості, як, наприклад, вивчення статистичних форм обліку кримінальних проваджень; обліків, які ведуться в оперативно-розшуковому підрозділі; допоміжних обліків, що базуються на підставі систематизації агентурних матеріалів, тощо. Головну роль відіграє цілеспрямований оперативний пошук із залученням негласного апарату. Разом із тим слід визнати, що окремі гласні можливості неоперативних взаємодіючих служб і підрозділів також надають цінну інформацію.

Стосовно виявлених осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів, пов'язаних незаконним переправленням осіб через державний кордон, це може бути досягнуто шляхом регулярного контролю за їх поведінкою, організацією спостереження, у тому числі з використанням конфідентів, а також із застосуванням розвідувального опитування, оперативного пошуку, оперативної техніки, оперативних і криміналістичних обліків, можливостей інших служб тощо.

Безпосередній оперативний вплив на виявлені організовані форми протиправної діяльності, які займаються переправленням, та їх членів повинен передбачати вжиття заходів щодо:

- розформування таких груп через схвалення до добровільної відмови всіх або більшості учасників від злочинних задумів і намірів;

- відрив від кримінального впливу груп окремих членів угруповання через безпосередній вплив на них працівників оперативно-розшукових підрозділів, конфідентів, родичів тощо;

- створення обстановки, що ускладнює продовження готування учасниками угруповання вчинення конкретних кримінальних правопорушень або виключає можливість завершення вже розпочатих протиправних дій;

- затримання всіх чи окремих членів угруповання та притягнення їх до кримінальної відповідальності за фактично вчинені підготовчі дії чи за реально розпочаті,

але припинені оперативниками кримінальні правопорушення;

- ліквідації активно діючих угруповань через розкриття і припинення їх подальшої злочинної діяльності;

- притягнення учасників угруповання до кримінальної відповідальності.

Найбільш дієві тактичні прийоми схилення окремих осіб до відмови від своїх злочинних намірів були сформульовані більше двадцяти років тому А. І. Пясецьким:

- формування переконання у недоцільності вчинення саме цього злочину;

- аргументація недоцільності вчинення злочину через труднощі його здійснення, ненадійності партнерів, співучасників;

- наведення аргументів неминучості викриття та покарання за обраний варіант злочинних дій, критика інших запропонованих варіантів;

- роз'яснення можливостей втрати особистого благополуччя внаслідок реалізації злочинних задумів [3, с. 42].

Першочергове значення для розкладення угруповання зсередини має своєчасне виявлення і врахування працівниками оперативних підрозділів конфліктних ситуацій в цих групах, а в окремих випадках – і створення таких ситуацій. Саме на це необхідно націлювати як підлеглих військовослужбовців оперативного-розшукових підрозділів, так і конфідентів, а також інших суб'єктів, за допомогою яких здійснюється оперативний вплив на правопорушників, які займаються незаконним переправленням осіб через державний кордон.

Слід підкреслити, що у відношенні кожної особи, щодо якої надійшли відомості про готування до вчинення кримінальних правопорушень, повинні проводитися активні оперативно-розшукові заходи, причому доти, доки вона не буде притягнута до встановленої законом відповідальності за готування до злочину, замаху на нього чи за інші раніше скоєні протиправні діяння.

Таким чином, оперативна протидія кримінальним правопорушенням, пов'язаним із незаконним переправленням осіб через державний кордон, залежить від ініціативи і активності оперативного-розшукових підрозділів Держприкордонслужби. Велике значення тут має оптимальна організація й вибір найбільш ефективних тактичних прийомів застосування оперативного-розшукових засобів.

Із метою викриття діяльності щодо незаконного переправлення осіб через державний кордон, що вчинюється організованими формами протиправної діяльності, і викриття причетних до цього осіб необхідно використовувати можливості оперативного-розшукової тактики.

Необхідно наголосити, що оперативно-розшукова тактика тісно пов'язана з організацією оперативного-розшукової діяльності. По суті оперативно-розшукова тактика є організацією функціонування оперативних підрозділів та їх працівників зі здійснення оперативного-розшукових заходів, сутнісними ознаками яких є:

а) специфічний пошуковий характер, який дозволяє протиставити їх протиправній діяльності осіб, які готують, вчиняють, а в ряді випадків – вчинили кримінальні правопорушення та вдаються до різного роду хитрощів, щоб утаємничити свої дії та/або їхні наслідки, приховати сліди злочину, ввести в оману оперативних працівників;

б) негласність, яку слід розуміти умовно як міру забезпечення найбільшої ефективності ОРЗ у виявленні протиправних намірів і вже вчинюваних на їхнє виконання конкретних дій особами, котрі задумують, готують або вчиняють злочини;

в) застосування при здійсненні ОРЗ спеціальних оперативного-розшукових сил, засобів і методів.

Проблеми подолання незаконної протидії організованих форм протиправної діяльності, що займаються незаконним переправленням осіб через державний кордон, можна, серед іншого, вирішити за допомогою правильно

організованої оперативної розробки цих угруповань. Матеріали оперативної розробки – це своєрідний результат комплексного застосування засобів і методів оперативно-розшукової діяльності з метою виявлення та закріплення фактичних даних, що вказують на ознаки злочину й причетність до його вчинення певних осіб.

При плануванні заходів під час роботи за оперативного-розшуковою справою відносно осіб та угруповань, які займаються переправленням осіб через державний кордон, необхідно передбачити увесь комплекс агентурних та технічних заходів, серед яких основними можна вважати:

- придбання джерел оперативної інформації у проти-правному середовищі та безпосередньому оточенні фігурантів із метою отримання даних про конкретні факти злочинної діяльності;

- здійснення оперативно-технічних заходів для встановлення усіх учасників угруповання, їх намірів, злочинних та корумпованих зв'язків;

- здійснення зовнішнього спостереження за фігурантами;

- організація проведення контрольованого (під оперативним контролем) перетину державного кордону, що допомагає викрити увесь злочинний ланцюг, встановити шляхи переправлення осіб, місць утримання, схеми зв'язку.

Практика боротьби зі злочинністю показує, що найбільш цінну інформацію про злочинну діяльність працівники оперативно-розшукових підрозділів отримують від конфідентів, які, беззаперечно, повинні бути правильно та грамотно вмотивовані для такого роду діяльності [2, с. 501–503].

Разом із тим, маємо визнати, що одержання інформації про діяльність окремих осіб та угруповань, які займаються незаконним переправленням осіб через державний кордон, за допомогою негласного апарату вкрай ускладнено, тому що, як правило, джерела негласної інформації звикли працювати в традиційному кримінальному середовищі. Це пов'язано з характером та спрямованістю злочинної діяльності осіб, які займаються переправленням через кордон, специфікою внутрішніх взаємовідносин у злочинних групах. Відомо, що учасники угруповань, які займаються, наприклад, переправленням ухилантів, ретельно готують свої злочинні дії, вдаються до різних хитрощів з метою приховання злочинів і ухилення від відповідальності за них. Про їх протиправні діяння знають лише прямі співучасники і вузьке коло інших осіб, із якими лідери груп або їх члени підтримують довірчі відносини. Тому, важливого значення набуває одержання опосередкованої інформації від конфідентів. Звідси тактично виправданим буде детальне вивчення всіх без винятку сфер спілкування виявлених фігурантів.

Однією з важливих умов оперативної протидії незаконному переправленню осіб через державний кордон, є оперативне документування протиправних дій причетних до цієї діяльності осіб.

Для отримання позитивних результатів при оперативному документуванні злочинної діяльності осіб, які займаються переправленням, необхідно визначити, перш за все, мету оперативних заходів. Також оперативні працівники повинні бути обізнані з кримінально-правовими ознаками цього кримінального правопорушення, знати, за допомогою яких заходів може бути отримана та зафіксована доказова інформація, як отримані фактичні дані можуть бути використані у кримінальному судочинстві.

Головна мета оперативного документування злочинних дій таких осіб полягає в фіксації дій розроблюваних об'єктів та отриманні підстав для початку кримінального провадження. Під час документування оперативні працівники виявляють фактичні дані та забезпечують можливість їх використання як докази у кримінальному судочинстві.

Стосовно проблеми, що досліджується, в процесі оперативного документування протиправної діяльності осіб, які займаються незаконним переправленням осіб через державний кордон, необхідно встановлювати та закріплювати фактичні дані: про подію кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення діянь, пов'язаних із таким переправленням); причетності особи, яка перевіряється, чи групи осіб до підготовки чи вчинення ними самого переправлення або інших кримінальних правопорушень, а також – до приховування слідів їхньої протиправної діяльності; про обставини, які пом'якшують чи обтяжують відповідальність розроблюваних осіб, а також даних, що характеризують особу; про обставини, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень; про цінності, які не відповідають рівню легальних доходів особи, інші дані, які мають значення для справи.

Тактика проведення та можливості оперативного документування дій правопорушників залежить від різних обставин. Зокрема, від особливостей скоєння злочинів, характеристики осіб, до них причетних, наявності оперативних підходів до членів угруповань, які займаються незаконним переправленням осіб через державний кордон. Найбільша ефективність оперативного документування протиправних дій осіб, які займаються цим видом протиправної діяльності, досягається в результаті здійснення оперативно-розшукових та інших заходів, спрямованих на:

- виявлення осіб, які в подальшому можуть бути свідками в кримінальному провадженні;
- виявлення, перевірку та розробку осіб, які можуть бути причетними до незаконного переправлення;
- виявлення предметів і документів, що можуть бути доказами протиправної діяльності, пов'язаної з незаконним переправленням осіб через державний кордон, та забезпечення їх збереження до початку кримінального провадження та подальшого приєднання до нього в установленому порядку.

Тому, у разі затримання осіб – об'єктів незаконного переправлення, необхідно ретельно підготуватися до проведення їхнього розвідувального опитування, оскільки його результати мають відіграти вирішальну роль у подальшому при розв'язанні питання про початок кримінального провадження та притягненні винних до кримінальної відповідальності.

Для того, щоб збір інформації в ході опитування осіб не був хаотичним, а здійснювався для досягнення поставленої мети, йому повинна передувати ретельна підготовка.

Перш за все оперативний працівник повинен чітко визначитися, для вирішення яких завдань він проводить розвідувальне опитування і які відомості необхідно отримати, щоб ці завдання вирішити. З'ясувавши коло відомостей, що належить встановити, оперативний працівник повинен вивчити особу яка підлягає опитуванню, що дозволить обрати доцільний момент для опитування, визначити послідовність опитування, встановити психологічний контакт з нею тощо.

При підготовці до розвідувального опитування слід передбачити всі можливі варіанти поведінки особи, урахувати можливу незацікавленість через ряд причин у викритті всіх обставин кримінального правопорушення.

Заключним етапом підготовки до розвідувального опитування є розробка змісту і послідовності тактичних прийомів та складання плану опитування, де повинен знайти своє відображення перелік запитань, що підлягають встановленню, із визначенням їх послідовності.

Тактичним обґрунтуванням для застосування спеціальних технічних засобів є неможливість отримати інформацію іншим шляхом, оперативність та швидкість отримання інформації, можливість зашифрувати негласне джерело інформації, створення умов, які сприяють виникненню орієнтуючої інформації, без якої неможливо виявити та в подальшому розслідувати злочин.

Оперативне документування за допомогою спеціальної техніки повинно супроводжуватися документальним оформленням, що в подальшому дає змогу використати ці матеріали як доказову базу.

Коли оперативно-тактична ситуація дозволяє зробити висновок, що отриманих фактичних даних достатньо для притягнення розроблюваних до кримінальної відповідальності, необхідно, зваживши отриману оперативну інформацію, можливість її легалізації через прийняття оперативно-тактичних чи процесуальних рішень, якістю отриманих доказів і можливість їх використання у кримінальному судочинстві, прийняти рішення про шляхи реалізації матеріалів оперативної розробки, яку доцільно починати з їхнього всебічного вивчення і оцінки оперативним працівником разом зі слідчим.

За таких обставин найбільш оптимальним варіантом реалізації наявних оперативно-розшукових матеріалів є затримання правопорушників під час безпосередньої реалізації об'єктивної сторони кримінального правопорушення в частині переправлення через державний кордон.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнетнев М. К., Басалик С. А., Волошин В. А. Перевірочна робота оперативно-розшукових підрозділів Держприкордонслужби в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал – електронне наукове фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету*. 2023. № 7. С. 417-420..
2. Махлай О., Гнетнев М. Про мотивацію в конфіденційному співробітництві. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану* : тези ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 14 березня 2024 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2024. С. 501-503.
3. Пясецький А. І. Особливості оперативно-розшукової профілактики діяльності організованих злочинних груп. *Бюлетень з обміну досвідом роботи*. 2000. Вип. 126. С. 41-45.
4. Сура О. М. Попереджувально-профілактична спрямованість діяльності ОВС в сучасній теорії ОРД. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України*. 2004. Спеціальний випуск № 2. Ч. 1. С. 201-216.